

कोवीड 19 चा सामाजिक जीवनावर परिणाम

डॉ. निता शर्मा

ग्रंथपाल

अण्णासाहेब गुंडेवार महाविद्यालय नागपूर

सारांश :

मार्च 2020 कोवीड 19 महामारीमुळे संपूर्ण जगात चिंता वाढली. यामुळे सगळे वातावरण गंभीर झाले. या घटनेकडे सर्वजण एक धोका या नजरेने पाहत होते. दुसऱ्या लहरने तर भारतात थैमान घातले होते. अतिशय गंभीर परिस्थिती आम्ही पाहिली. याचा परिणाम सामाजिक, राजकीय, आर्थिक, भावनात्मक, मनोवैज्ञानिक आणि मानसीक स्थितीवर झाला आहे. मनुष्य हा सामाजिक प्राणी आहे इतर प्राण्यांपेक्षा त्याला भावना व्यक्त करण्याची बुद्धी आहे. अशा परिस्थितीत मानवाच्या भावनात्मक संवेदनेला झळ पोहचली. मानवाला या महामारीची भीती, भांका आणि चिंता उपन्न झाली. सगळीकडे भीतीचे वातावरण होते. दुरदर्शनवर ती भयावह आकडेवारी पाहून वातावरण अजूनच भयावह झाले होते. याचा परिणाम सामाजिक जीवनावर कसा झाला. याचा विचार याबाबतची संपूर्ण माहिती यावर प्रस्तुत लेखात दिली आहे.

किवर्ड :

कोवीड-19, मानव , समाज, उपाय

प्रस्तावना :

सामाजिक जीवन सुरळीत चालू होते. धकाधकीच्या जीवनात कुणाला कुणाशी बोलायला पाहायला वेळ नव्हता. सर्वांचे जीवन तंत्राप्रमाणे चालू होते जो तो धावताना दिसे आवळता आवळत नव्हते जीवनाची म्हणा किंवा नियंत्रणाची मर्यादा, सीमा याची दोरी केव्हाच तुटून पडली होती. कोणीही घरी स्वस्थ बसायला तयार नाही तर लोक घर कुटुंब ही परिभाषा केव्हाच विसरले होते. विज्ञानाने केलेली प्रगती म्हणा किंवा माहिती तंत्रज्ञानाचा प्रचार म्हणा मानवी जीवन यंत्रवत सुरू होते. जो तो स्वतःला शहाणा समजायला लागला होता. कुणालाही न जुमानता माझ्यासारखा मीच मान, मर्यादा, लाज लज्ज्या, आदर सत्कार हे शब्द तर केव्हाच विसरले किंवा अवगत केलेच नाही. प्रेम, दया आपुलकी ही उरली नाही. तंत्रज्ञान आले त्याने सुखसोयी आणल्या पण आपण त्या सुखसोयीच्या पूर्णपणे आहारी गेलो. मध्यरात्री पर्यंत गाडीवर फिरणे, रात्री उशीरापर्यंत फिरणे, पार्टी, खाणे -पीणे, गाडी स्पीडने चालविणे जुण्या पीढीतील घरातील आदरणीय व्यक्तीला न जुमानता नुसत धुमाकुळ घातला होता. रोज वर्तमानपत्र उघडले की तरुण वयोगटातील तरुण मुला मुलींचे अपघात किंवा आत्महत्या विषयी बातम्या असायच्या ज्या आईवडिलांनी अहोरात्र मेहनत घेउन ज्या मुलांना तरुणाच्या पायरीपर्यंत पोहचवले त्यांच्या काळजाचे तुकडे तुकडे करून जगाचे निरोप घेतो त्या

आईवडिलांनी कसे जगावे काय तर नुसतं मस्ती मजा व कुणाची पर्वा तर नाहीच पण स्वतःविषयी काळजी नाही. पर्यावरणाची, समाजाची, मान मर्यादा सगळे झुगारून मस्ती मजा याशिवाय काहीच नाही फक्त मित्र-मैत्रीणी सर्व काही. तुमचे पालन पोषण करायला मित्र आले होते का? याचा सुध्दा विचार नाही. हा जो धुमाकुळ मस्ती चालली होती याची काही मर्यादा नव्हती. पण सृष्टीचा नियम आहे जसे पेराल तसे उगवेल व निसर्गाशी तुम्ही खुप खेळ खेळला पण निसर्गानी कशी परिस्थिती आज तुमच्या समोर आणून ठेवली की एका सेकंदात मस्ती मजा नशा उतरून गेली. म्हणतात ना पाय कधीही जमिनीवर ठेवावे जे घरी एक मिनिट थांबत नव्हते त्यांना वन्य जनावर प्रमाणे घरात कोबून ठेवले. प्राणी विचार करित माणूस का बाहेर फिरत नाही ! याची चौकशी तेच करायला बाहेर आले. कधी बसून विचार केला का ? निसर्गाचा मार कसा असतो देव कधीच कुणाचे वाईट चिंतीत नाही करत नाही आई कधीच आपले मुलांचे वाईट चिंतीत नाही पण तीच आई बाळाला बरं वाटावे म्हणून स्वस्थ रहावे म्हणून कडू औशध देते ना! तसेच परमे वराने आपल्या मुलांना आटोक्यात आणायला ही वेळ आणली आहे. असा सकारात्मक विचार करणेच योग्य आहे विचार करा आम्ही समाजाशी घरच्या णी नातलगांशी कसे वागत होतो याचा विचार करायलाच जणु कोरोना महामारीने वेळ दिला आहे. आम्ही स्वतःशी, नातलगांशी, देवाशी संपर्क केला नाही हितगुज केले नाही म्हणून कोरोना ही महामारी येताच लोकांच्या मानसिक स्थितीवर परिणाम झाला आहे का? हो! टशी वेळ आली. भारत सांस्कृतीक देश आहे. अनेक संत महात्मे यांची भूमी आहे मर्यादा पुरु षोत्तम राम सारख्या देशात मर्यादा राहील्याच नाही. सगळे विसरून आम्ही पाश्चात्य संस्कृतीचा स्वीकार केला. आज तेथील शाळा महाविद्यालयात संस्कृत, गीता, ज्ञाने वरी शिकविली जाते आम्हाला त्याचे महत्त्वच नाही, चवच माहित नाही.

उद्देश :

- कोरोना ही महामारी संसर्गजन्य आहे.
- कोविड- 19 टेस्ट किट , औशधी अधिक प्रमाणात नाही.
- कोवीड- 19 मुळे जगात भीतीचे वातावरण
- लॉकडाउन हे सर्वोत्तम पर्याय
- वित्तीय संकट

संशोधन पध्दती : प्रस्तुत लेख वर्णनात्मक संशोधन पध्दतीवर आधारित आहे.

कोवीड-19 विषयी माहिती :

मानव समाजाला सर्वात मोठा पराभव असेल तर चालू घडीचा आहे. चीन मधील वुहान भाहरातून एक छोटा विषाणु तयार होतो. जो आपल्या डोक्यावरील केसाच्या 900 पट लहान आहे. अन् जगाला समजण्याच्या आत तो साम्राज्य स्थापन करतो. अगदी कमी कालावधीत आणि थाटामाटात चीन मध्ये धुमाकुळ घालून तो विषाणु जगाच्या तब्बल 211 देशात जाऊन संपूर्ण जगाची झोप डोळ्याने न दिसणाऱ्या विषाणुने उडविली. रोज 5000 हून अधिक लोक मृत्यूमुखी पडत होती. औशधी, उपाय नव्हते. चाचणी करावयाची किट नव्हती. भयावह वातावरण, चिंताजनक वातावरण होते. कोवीड-19 म्हणजे करोना हा संसर्गजन्य महामारी असून लोकांच्या संपर्कात आल्याने होतो. करोना झाल्याची चाचणी किट आपणास पहिले विदेशातून बोलवावी लागली. नंतर भारतात तयार करण्यात आली. हा रोग आवरता यावा, याला आळा कसा घालावा या सर्वांचा विचार विनिमय व व्यवस्था करण्यासाठी सरकारने सर्वप्रथम लॉकडाउन जाहीर केले. तसेच हा रोग फळभाज्या कागद लोखंड यावर तो राहतो म्हणजे प्रत्येक सणाची सावधानी व प्रत्येक वस्तुपासून सतर्कता. नियमावली होती. कोवीड 19 ही महामारी इतर बीमारीपेक्षा वेगळी होती आणि ही वैश्विक होती याचा प्रभाव मानवाच्या भावनांवर मानसिक परिस्थितीवर झाला आहे. जीवनात तनाव निर्माण झाला आहे. माणसाला माणसापासून भौतिक रूपात बाकी दुनियेपासून अलग करून टाकले आहे लोकांच्या भविष्य स्थिती व इतर गोष्टींचा विचार न करता ही खुप मोठी समस्या आली आहे. पूर्ण जग या महामारीचा सामना करीत आहे आपण स्वतःला सुरक्षित कसे राखता येईल हा एकच विचार आहे. जगातील जनतेचे स्वातंत्र्य हिरावून घेतले आहे तसेच फिरणे बाहेर जायला प्रतिबंध लागला होता सणवार उत्सव मंदिर यावर बंदी आणली होती. फक्त जीवणावश्यक वस्तूची दुकाने उघडी होती. करोना महासंकट लोकांच्या मनस्थितीवर गंभीर परिणाम झाला घरात बंद जीवन वित्तीय संकट भयावह वातावरण आणि करोनाची भीती साधा सर्दी खोकला आला तरी लोक भीत होते आणि करोना चाचणी केल्यानंतर पॉझिटिव्ह आले तर काही लोक भोंक, धक्याने मरण पावले. दुसऱ्या लहरीत तर माणसाच्या मृत्युचा सडा पडला होता. दवाखान्यात बेड नाही, ऑक्सीजन नाही, पैसा भरमसाट, भीती, डॉक्टर, उपकरणे, औशध तुटवडा असे भयानक वातावरण होते. एखादा दवाखान्यात गेला की त्याची काय सोय आहे औषध जेवन पाणी मिळत आहे की हे कळत नव्हते कारण कुणालाही प्रवेश नव्हता.

कोवीड -19 चे लक्षणे (पहिली लाट)ताप, सर्दी, खोकलाचव, वास नाही.(दुसरी लाट) ताप, कोरडा खोकला लन्गस, फुफ्फुस मध्ये खराबी, ऑक्सीजन लेवल कमी.

उपाय :

मास्क लावणे, वारंवार साबणाने हाथ धुणे किंवा सॅनीटाइज करणे, ठरावीक अंतर ठेवणे, वैक्सीन घेणे (टोचाल तर वाचाल)

सामाजिक जबाबदारी :

सार्वत्रिक विवेकाचे आदर्श तत्व, भौतिक जगात व्यक्ती व्यक्तींमधील नैतिक व्यवहार, नागरी मुल्य, सपर्वत्रिक हित यांची चिकित्सा करत असते. समाजाची नैतिक मुल्याधिष्ठीत व्यवहारांची चिकित्सा ही एक मोजपट्टी आहे, असे मानले जाते. कोणताही समाज त्या त्या सामाजिक व्यवस्थेची काही मुलभूत श्रध्दा, मुल्ये इतिहासाच्या प्रत्येक टप्प्यावर विकसीत करीत असतो. विविध सामाजिक स्तर ही श्रध्दा, मुल्ये व्यापक पातळीवर आपल्याला सोयीची जाईल अ ा पध्दतीने उभी करून त्या दृष्टीने विवेक णील समाजभान जनमानसात स्वयंसिध्द करण्यास मदत करतात. कधी कधी सदोश मानवी वर्तन ही श्रध्दा, मुल्ये प्रश्नांकित करतात. आज मानवी व्यवहारांतील 'न्याय तत्वांच्या' निष्ठेबद्दल संशय ग्रस्त परिस्थिती निर्माण झाली आहे. भारतीय समाजव्यवस्था सांस्कृतिकदृष्ट्या एकजिनसी नाही. भारतातील मूल्यात्मक सार्वजनिक विवेकच धोक्यात आला आहे. सार्वजनिक विवेकाचे तत्व सार्वत्रिक श्रध्दा, मुल्ये व नैतिक जीवनदृष्टीबरोबर, इतरांच्या नागरी हक्कांप्रती आदर भावना व्यक्त करत असते. प्रस्थपित व्यवस्थेतील अपूर्णता सांगतांना फक्त दोश दिग्दर्शन न करता, नागरी आयुष्यात बंधुभाव कसा उतरेल, यावर भर देत असते.

कोरोनाच्या कठीण प्रसंगात ऐकमेकांविषयी संशय व अनादराची भावना समाज जीवनात प्रकर्षाने दिसल्यामुळे सार्वजनिक विवेकाचा लवलेशही शहरी व ग्रामिण भागातील नागरीकांमध्ये दिसला नाही. कठीण काळामध्ये मनुष्य एकमेकांना कशा पध्दतीने मदत करतो. या गुणाच्या आधारावर त्या समाजाच्या परहितलक्षी व्यवहाराबरोबर, मनुष्यकेंद्री क्षमाशील दयाबुध्दी विकास पावते. कारण ती स्वहितलक्षी नाही, तर परहितलक्षी करुणार्द्र असते. अशा वैशिष्ट्यांमुळे सार्वजनिक हित हे समूहलक्षी बनते. समूहलक्षी असल्यामुळे ती करुणामय असते. आत्मनिष्ठ दुबळ्या मनाचा स्वार्थी भाव त्यात नसतो. सार्वजनिक विवेकाचे यशापयश त्या त्या समाजातील नागरिकांच्या परहितकेंद्री स्वभावातून प्रदर्शित होत असते. कठीण प्रसंगात असलेल्या समाजबांधवांना सर्व प्रकारचे मदतकार्य करणे, हा विवेकाचा भाग आहे. कोणत्याही यंत्रणा ही समाजच चालवित असते मग सरकारी किंवा खाजगी असो. करोना काळात मानव मानवाचे रक्षण करून सुव्यवस्थित आणू भाकते. पण रक्षकच भक्षक झाले तर करोना दुसरी लाट आपण पाहिलीच आहे. आणि अनुभवली. मंत्र्याचे फोन गेले की बेड खाली अन्यथा बेड नाही इन्जेक्शन असून मिळत नव्हते. 800रु चे इन्जेक्शन 20-40 हजारापर्यंत विकल्या गेले. माणसाच्या जीवापेक्षा पैशाला महत्व होते. हे कोणी केले माणसांनीच केले. स्वतःच्या जीवाचा भरवसा नाहीकारण तो करोना

असलेल्या लोकात वावरत होता. पण आजच पाहा उद्याचा विचार नको. सर्व परिस्थितीला मनुष्यच जबाबदार आहे.

इतके महासंकट, महामारी आली तरी समाजातील लोक सुधारले का? आजही गुटखा खाउन थुंकतात. गर्दी करतात, गर्दीच्या ठिकाणी जातात. मास्क लावत नाही. उघडयावरचे अन्न खातात. कशीतरी आटोक्यात आली परिस्थिती पण आमच्या सवयी आजही कायमच आहे. प्रत्येक संकटातून काही शिकायला मिळते यातून काय शिकले तसेच काही सुधारले का? नाही. जोपर्यंत आपण स्वतः सजग व सतर्क राहत नाही तोपर्यंत अ याच महामारीचे संकट झेलावे लागणार आहे.

करोनामुळे सकारात्मक बदल आणि सवयींची चर्चा: स्वच्छता व सवयी :

मानवी मनावर झालेल्या सकारात्मक बदलांच्या किंवा आरोग्यविशयक जागृकतेविषयी माहिती ही नक्कीच महत्वाची होती. त्यात मागे सरलेल्या विसरलेल्या बाबी पुन्हा नव्याने आपल्या जीवनात रुजल्या होत्या. आपल बालपण बालपणीच्या आठवणी बालपणी भाळांमध्ये म्हटले जाणारे भलोक खेळ आणि त्यानंतर घरी पडताच अरे पहिले हात पाय स्वच्छ धुवून ये म्हणत आईन घातलेली दराऱ्याची पण प्रेमळ आणि मायेची हाक सर्वांनाच आठवत असेल अगदी साध्या शब्दात सांगायच झालं तर शाळेत आल्यानंतर स्वच्छतेच महत्त्व पटवून देणारे धडे एव्हाना अनेकांच्या डोळ्यासमोरून झरझर पुढे देखील सरले असतील. स्वच्छता आणि त्याच महत्त्व पटवून देणारे धडे एव्हाना अनेकांच्या डोळ्यासमोरून झरझर पुढे देखील सरले असतील. स्वच्छता आणि त्याच महत्त्व माणसाला अगोदरपासूनच माहित आहे ही झाली वैयक्तिक स्वच्छता पण सामाजिक स्वच्छतेच भान देखील यानिमित्ताने वाढले. कोरोनापूर्वी कुठेही कचरा टाकणे, थुंकणे, या गोष्टी सर्रासपणे दिसून येत. पण लॉकडाउननंतर मात्र यामध्ये मोठा बदल झाला प्रत्येक जण वैयक्तिक स्वच्छतेबरोबर सामाजिक आणि परिसराच्या स्वच्छतेबाबत देखील जागृक झाला.

लॉकडाउनमुळे सर्वांनाच घरी थांबावे लागल्यामुळे त्यांना अधिक वेळ आपल्या कुटुंबाला देता आला. अनेकांनी आपल्या आवडी निवडी छंद जोपासले असे असले तरी त्यांच्यामध्ये मी काही तरी समाजाचे देण लागतो ही भावना अधिक बळकट झाली कारण पाऊस पूर किंवा कोणतेही संकट आले तरी आपण असा विचार करतो पण काही काळानंतर ते मागे राहतं पण कोरोना किंवा लॉकडाउनमध्ये तस काही झाले नाही. तस पाहिले तर हे सर्वात जास्त काळ राहिलेले संकट त्यामुळे सर्वजण स्वच्छता जपून वापरताना दिसले.

समाजाचे देणं, वयोवृद्धाची काळजी आणि कुटुंबाची आरोग्यविशयक जबाबदारी :

- आम्ही समाजाचे काहीतरी देण लागतो ही भावना या काळात अधिक बळकट झाली किंवा ती वारंवार दिसून देखील आली.

- अनेक जण आपली नोकरी आणि पैशाबाबत काळजी घेताना दिसून आले. अनेक वेळा बॉसशी पटत नाही म्हणून तडकाफडकी राजीनामा देणे किंवा नोकरी सोडणे या गोष्टी सर्रासपणे दिसून येते. विशेषतः तरुणांमध्ये हे प्रमाण आता कमी झाले आहे पण त्यामध्ये देखील आता बदल झाला आहे. सध्या लोक आजशिवाय उद्याचा देखील गांभीर्याने विचार आहे. बिनधास्त होणाऱ्या खर्चाला लगाम लागला आता मात्र जपून काटकसरीने किंवा आव यक ठिकाणी हे खर्च केले जात असल्याचे आपल्याला दिसून येते
- इतकेच नाही तर आता प्रत्येक जण आपल्या प्रतीची अधिक काळजी घेताना दिसून येते. मेडिकलेमचा गांभीर्याने दखल घेतली जात नव्हती पण आता मात्र त्याबाबत जागरूकता दिसून येते.
- आपल्या कुटुंबाची आरोग्यविषयक काळजी घेताना लोक दिसून येत आहेत त्यांना काय हवं नको याबाबत देखील जागृकता झालेली दिसून येते. या सर्वातून आपण एक गोष्ट नक्की म्हणू शकतो की माणूस आणि माणूसकी याची गरज प्रत्येकाला दिसून आली यापूर्वी देखील ती होती. पण कोरोना किंवा लॉकडाउनमुळे स्पष्टपणे दिसून आली किंवा त्याचे महत्त्व आले.

निष्कर्ष :

मानवाने विज्ञानाच्या व तंत्रज्ञानाच्या मदतीने सर्वच क्षेत्र पादाक्रांत केले. या यशाने तो हुरळून गेला. निसर्ग जणू आता आपल्या हातचे बाहुलेच बनले आहे अशा भ्रमात तो असतांनाच कोरोना नावाच्या विशाणूने पृथ्वीवर जे थैमान घातले त्याने तो हतबल झाला, निसर्गापुढे नतमस्तक झाला. पण निसर्गानेच दिलेल्या बुद्धीच्या भरवशावर त्याने या संकटाचा सामना करायचे ठरवले, स्वतःचे मानवाचे अस्तित्व अबाधित ठेवण्याचे आव्हान त्याने स्विकारले आणि जगातील सर्वच वैज्ञानिक त्यावर उपाय भोधण्याच्या कामी लागले. कोरोना काळात कारोना योद्धांसाठी लागणाऱ्या किट असो किंवा ऑक्सिजनचा साठा वाढवण्याचे काम असो कमीत कमी वेळात कसे पूर्ण करता येईल. या करीता झटले. दिवसरात्र एक करून त्यांनी मानवाच्या कल्याणाकरीता लस शोधून काढली. आणि याचाच परिणाम आज आपल्याला या महामारीवर बऱ्यापैकी नियंत्रण मिळवता आले. या महामारीच्या निमित्ताने पृथ्वीवर पर्यावरणाचा समतोल मागील वर्षभर तरी राखला गेल्याचे दिसले. कारण काही अपवाद वगळता जगातील जवळपास सर्वच कारखाने बंद होते. घरूनच काम त्यामुळे पेट्रोल-डिझेलचा वापरही मोठ्या प्रमाणात कमी झाला. सतत अभ्यास आणि स्पर्धला कंटाळलेल्या बालगोपालांना थोडी उस्तं मिळाली पण सवंगड्यांसोबत बागडायला न मिळाल्याने ती थोडी हिरमुसलेली बघायला मिळालीत. प्रत्येक नाण्याला दोन बाजू असतात त्याप्रमाणे काही ठिकाणी मानवतेचा परमोच्च बिंदू तर

काही ठिकाणी इतक्या कठिण काळातही मनुश्याला स्वतःच्या स्वार्थावर विजय मिळविता आला नसल्याची काही उदाहरणे दिसलीतच.

शिफारशी :

- जगावर कुठली वेळ कशी येईल याचा अंदाज जरी बांधता येत असला तरी कोविड सारख्या महामारीची वेळ आलीच तर संकटाचा सामना करण्यास आपल्याला नेहमी तयार रहावे लागेल.
- महामारीच्या भयावह स्थितीतही वैज्ञानिक, डॉक्टर यांनी जीवाचे रान करुन लसीची सर्व प्रकारे चाचणी करुन बनवलेली लस हाच महामारीवर सर्वात्तम उपाय होय. त्यामुळे कुठलेही किंतु परंतु मनात न आणता सर्वांनी लस घ्यायलाच हवी.
- घरातून काम करणे (Work from Home) शक्य असल्यास तसे करण्यास काहीच हरकत नसावी जेणे करुन पेट्रोल-डिझेलचा वापर कमी होईल,

रस्त्यावरील प्रचंड गर्दी यामुळे होणारे ध्वनी, वायु प्रदुषण कमी होण्यास मदत होईल.

- आता आपणास आरोग्याची काळजी आणि विमाची तरतूद सर्वांना आव यक करावी
- आरोग्यकेंद्र आणि दवाखाने संपूर्ण सोयीयुक्त आणि प्रमाणात वाढ करावी.

संदर्भ सुची :

- <https://maharashtratimes.com/>
- <https://marathi.abplive.com/blog/blog-by-amol-more-positive-changes-after-coronavirus-lockdown-854986>
- marathi.pratilipi.com
- योजना जुलै 2021